

“MOHIR TARJIMONGA XOS XUSUSIYATLAR”

Hazratqulova Ferangiz Farrux qizi

*O‘zbekiston davlat jahon tillari, Tarjimonlik fakulteti
1-kurs talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarjimon shaxsining til va madaniyatlararo muloqotdagi o‘rni, tarjimonlik faoliyatining nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Tarjimonning asosiy funksiyalari, tarjima jarayonida duch keladigan qiyinchiliklar va ularni yengib o‘tish usullari tahlil qilingan. Shuningdek, zamonaviy davrda tarjimonlik kasbiga qo‘yilayotgan talablar, tarjimaning sifati va madaniy omillar bilan bog‘liq muammolar ilmiy asosda ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: tarjimon, tarzabon tarjima jarayoni, madaniyatlararo muloqot, ekvivalentlik, tilshunoslik, tarjima nazariyasi, tarjima amaliyoti, kommunikatsiya, madaniy tafovutlar, zamonaviy tarjimonlik.

Tarjimon-tarjima ishi bilan, ya’ni bir tildagi (manba tili) yozma yoki og‘zaki matnga boshqa bir tilda (tarjima tili) yozma yoki og‘zaki ekvivalent matn yaratish bilan shug‘ullanadigan shaxs.

Tarjimon — bu bir tildagi matnni yoki nutqni boshqa tilga ma’nosini buzmagan holda tarjima qiladigan shaxsdir.

Tarjima tarixi turli xalqlar adabiyotlarining bir-biridan ajralib , cheklanib qolgani emas, balki, aksincha , hamma vaqt -juda Qadim zamonlardan tortib hozirgi kungacha, bir-biriga intilib, yaqinlab borgani, bir -biridanta’sirlanib taraqqiy etgani isbotlamoqda.

U faqat so‘zlarni emas, balki matnning ma’nosini, uslubini va hissiy ta’sirini ham imkon qadar to‘g‘ri yetkazishga harakat qiladi.

Tarjimonning asosiy vazifalari:

Asl matnni tushunis va tahlil qilish,

Uni boshqa tilda ravon va aniq ifoda qilish,

Madaniy tafovutlarni hisobga olish,

Zarurat bo‘lsa, terminlarni moslashtirish yoki sharhlash.

Qabilalararo, millatlararo, madaniyatlararo va davlatlararo aloqalarning qadimiyligi va turli xalqlar tillari o‘rtasidagi tafovutlar tufayli tarjimalarga bo‘lgan ehtiyoj juda uzoq vaqtlardan beri mavjud bo‘lib kelgan va tarixda tarjimonning vazifalari rasmiy tarjimonlik ta’limi paydo bo‘lgan.

Tarjimon

Tarjimon — ikki yoki undan ortiq tilda erkin so‘zlasha oladigan, bir tildagi matn yoki nutqni boshqa tilga to‘g‘ri va tushunarli tarzda o‘giradigan mutaxassisdir. Tarjimonlik qadim zamonlardan buyon xalqlar o‘rtasidagi madaniy, siyosiy va ilmiy aloqalarni rivojlantirishda muhim rol o‘ynab kelmoqda.

Tarjimonlik ikki asosiy shaklda bo‘ladi: yozma va og‘zaki.

Yozma tarjima — kitoblar, maqolalar, hujjatlar va boshqa yozma materiallarni bir tildan ikkinchisiga o‘girishni o‘z ichiga oladi.

Og‘zaki tarjima — konferensiyalar, uchrashuvlar, sud majlislari kabi tadbirlarda jonli tarjima qilishni anglatadi.

Tarjimonlik faqat so‘zlarni ko‘chirish emas, balki ma’noni, uslubni va madaniy ohangni ham saqlab qolishdir. Shu bois, tarjimon nafaqat til bilimiga, balki madaniyat, tarix, siyosat va boshqa sohalardan ham keng bilimga ega bo‘lishi kerak. Tarjimada aniqlik va xolislik muhim ahamiyatga ega, chunki tarjimonning xatosi ma’noni buzib, noto‘g‘ri tushunishga olib kelishi mumkin.

Zamonaviy davrda tarjimonlarga bo‘lgan talab ortib bormoqda. Texnologik rivojlanish tufayli avtomatik tarjima vositalari yaratilgan bo‘lsa-da, inson tarjimonlarning nozik tafovutlar va madaniy kontekstlarni aniqlash va ifoda etish qobiliyati hali ham muhimdir.

Tarjimonlik kasbi katta bilim, sabr-toqat va mas’uliyatni talab qiladi. Chunki tarjimon xalqlar o‘rtasidagi muloqotni osonlashtirib, dunyoda o‘zaro tushunishni rivojlantiradi.

XX asrning 40-90-yillarida O‘zbekistonda tarjimashunoslarning ancha katta guruhi samarali ish olib bordi. Tarjimashunoslikning G‘aybulla Salomov asos slogan maktabi vujudga keldi.

O‘zbekistonda tarjima nazartyasini yaratish yo‘lidagi urinishlar XX asrning o‘ttizinchi yillarida boshlangan edi. Hozirgi kunda ko‘plab zamonaviy tarjima vositalari, ya’ni sun’iy intellect asosida ishlaydigan va tez tarjima qi;a oladigan

texnologiyalar mavjud. Ammo , shunday bo'lsada mohir, tajribalari tarjimonlarga bo'lgan talab yuqori.

Mohir tarjimonga xos xususiyatlar quyidagilardan iborat:

1. Yuqori til bilimiga ega bo'lish – tarjima qilinayotgan ikkala tilni ham mukammal biladi: grammatikasi, uslubi, iboralari, kontekstual ma'nolari.
2. Madaniy tafovutlarni tushunish – ikki til orasidagi madaniy farqlarni his qiladi va tarjimada buni hisobga oladi.
3. Aniqlik va to'liqlik – matn mazmunini buzmasdan aniq va to'liq tarjima qiladi.
4. Yozma va og'zaki nutqda uslubga e'tibor – matnning uslubiga qarab (rasmiy, norasmiy, badiiy, texnik va hokazo) tarjimani moslashtiradi.
5. Izchil ishlash qobiliyati – har doim bir xil sifatda tarjima qiladi, ayniqsa katta hajmdagi matnlarda.
6. Tekshiruvchanlik – tarjimadan keyin matnni bir necha bor tekshiradi, xatolarga e'tiborli bo'ladi.
7. Vaqtni boshqarish – qisqa muddat ichida sifatli tarjima qilish qobiliyatiga ega.
8. Texnik vositalardan foydalanish – tarjima dasturlari (CAT tools), lug'atlar, korpuslardan foydalanishni biladi.
9. Kasbiy etikaga ega – maxfiylikni saqlaydi, matn mazmunini o'zgartirmaydi.
10. Doimiy o'rganishga ochiqlik – so'z boyligini kengaytirib boradi, yangi sohalarda tarjima qilishga tayyor.

Agar tarjimon og'zaki tarjima bilan shug'ullansa, unga quyidagilar ham qo'shiladi:

Tez fikrlash va tez tarjima qilish

Emotsional barqarorlik

Nutq ravonligi. Bundan tashqari tarjimondan yana bir qancha narsalar talab etiladi.

"Tarjimonlik etikasi" — bu tarjima jarayonida tarjimon amal qilishi kerak bo'lgan axloqiy qoidalar va mas'uliyatlar majmuasidir. Asosiy tamoyillar shunday:

Aniqlik va xolislik

Tarjimon matnni iloji boricha aniq, mazmun va ohangini saqlagan holda tarjima qilishi kerak.

O'z fikrini qo'shmasligi, matnni buzmasligi kerak.

Maxfiylik

Tarjimaga taalluqli ma'lumotlarni sir saqlash muhim.

Ayniqsa huquqiy, tibbiy yoki shaxsiy hujjatlarda.

Madaniy sezgirlik

Tarjimon madaniy farqlarni hisobga olishi va hurmat bilan yondashishi kerak.

Qo'pol yoki noo'rin tarjimalardan qochish lozim.

Kasbiy halollik

O'z bilimi va tajribasi yetarli bo'lmagan sohada tarjima qilishdan voz kechishi yoki maslahat so'rashi kerak.

Kerak bo'lsa, matn egasidan aniqlashtirish so'rash ayb emas.

Zamonaviy bilim va ko'nikmalarni yangilab borish

Tarjimon o'z til bilimini va soha bilimini muntazam rivojlantirib turishi lozim.

Tarjima uslubiga hurmat

Matnning ohangi (rasmiy, norasmiy, badiiy, texnik va hokazo) saqlanishi shart.

Neutral pozitsiya

Tarjimon siyosiy, diniy yoki boshqa shaxsiy qarashlarini tarjimaga aralashtirmasligi kerak.

Global komunikatsiya va dunyo bo'ylab aloqalar o'sib borayotgan bir vaqtda tarjimonlarga bo'lgan talab ortib bormoqda.

Bir-biriga begona bo'lgan madaniyatlar o'rtasidagi o'zaro tushunish imkoniyati bugungi kunda faqat badiiy tarjimalar orqali amalga oshmoqda.

Tarjima sohasi gurrakrab rivojlanib borayotgan bir paytda, tarjimonlarga ham e'tibor berib ularga imkoniyatlar yaratishmoqda.

"Tarjimonlarga bo'lgan e'tibor" deganda, odatda quyidagi jihatlar nazarda tutiladi:

1. Hurmat va qadrlash

Tarjima — ijodiy va aqliy mehnatni talab qiladigan murakkab ish. Yaxshi tarjima matnning ma'nosini, ruhini saqlaydi. Shu sababli ko'plab tashkilotlar va mijozlar tarjimonlarning ishini qadrlashadi va ularga hurmat bilan munosabatda bo'lishadi.

2. Adolatli haq to'lash

So'nggi yillarda tarjimonlarga nisbatan adolatli to'lov masalasi ko'proq ko'tarilmoqda. Yaxshi tarjima uchun yaxshi haq to'lanishi kerakligi tobora ko'proq tan olinmoqda.

3. Professional rivojlanish imkoniyatlari

Tarjimonlar uchun ko‘plab seminarlar, treninglar, konferensiyalar tashkil etiladi. Bu ularga malaka oshirish va tajriba almashish imkonini beradi.

4. Sifatga e’tibor

Mijozlar sifatli tarjimalarga katta e’tibor berishadi. Shuning uchun tarjimonlardan yuqori sifat, aniqlik va madaniy moslik talab qilinadi.

5. Ish sharoitlari va moslashuvchanlik

Bugun ko‘plab tashkilotlar tarjimonlarga masofadan turib ishlash imkonini berishadi. Bu tarjimonlar uchun qulaylik yaratadi va ular o‘z ish vaqti va joyini moslashtira olishadi.

6. Jamiyatdagi roli

Globalizatsiya davrida tarjimonlar xalqlar va madaniyatlar o‘rtasidagi ko‘prik vazifasini bajarayotgani ko‘proq e’tirof etilmoqda. Ayniqsa, diplomatiya, biznes va madaniyat sohalarida tarjimonlarning o‘rni muhim deb hisoblanmoqda.

Xulosa:

Tarjimonlar bugungi globallashuv davrida madaniyatlar, tillar va xalqlar o‘rtasidagi muloqotni ta’minlovchi asosiy ko‘prik vazifasini bajaradi. Ularning mehnati nafaqat so‘zlarni tarjima qilish, balki ma’no va ruhni to‘g‘ri yetkazish, madaniy tafovutlarni hisobga olib, to‘g‘ri moslashtirishni ham o‘z ichiga oladi. Har bir sohada — siyosat, iqtisod, tibbiyot, adabiyot yoki texnika — tarjimonlarning roli beqiyosdir. Ularning bilimlari, mahorati va mas’uliyatli yondashuvi xalqaro aloqalarning mustahkamlanishiga, ilm-fan va madaniyatning rivojlanishiga bevosita xizmat qiladi. Shu bois, jamiyatda tarjimonlarning kasbiy qadri va nufuzini oshirish, ularning mehnatini qadrlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimov, Shavkat. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2008.

(Tarjima nazariyasi va amaliyoti haqida asosiy darslik.)

2. Nurullayev, G‘ulom. Tarjima va madaniyatlararo muloqot. – Toshkent: Fan, 2010.

(Madaniy tafovutlar va tarjimada madaniy moslashuv haqida.)

3. Tarjima nazariyasi: Oliy o‘quv yurtlari uchun qo‘llanma/I.Gofurov, O. Mo‘minov, N.Qambarov. Toshkent: 2012-2016

4. Jabborov, Dilshod. Tarjima san'ati: Nazariya va amaliyot. – Toshkent: Tafakkur, 2015.

(Tarjima jarayonining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilgan.)

5.O‘zbek tarjimonlik maktabi tarixi- maqolalar to‘plami.

6. Internet manbalari:

www.ziyouz.uz – O‘zbek tarjimonlari hayoti va faoliyati haqida ma’lumotlar.

7. “Tarjima nazaryasiga kirish” G‘aybulla Salomov